

Türkiye için yeni bir istilacı tür kaydı: *Ibicella lutea* (Lindl.) Van Eslt. (Martyniaceae)

Ademi Fahri PİRHAN^{1*} & Hasan YILDIRIM¹

¹ Ege Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, 35100, Bornova-Izmir, Turkey.

*Sorumlu yazar / Correspondence: e-mail: ademipirhan@hotmail.com

Geliş/Received: 24.08.2014 • Kabul/Accepted: 10.09.2014 • Yayın/Published Online: 26.09.2014

Özet: *Ibicella lutea* (Lindl.) Van Eslt. (Martyniaceae) Türkiye Florası için yeni bir istilacı bitki kaydı olarak verilmektedir. Makalede türün betimi, şekli ve dağılımı verilmiştir.

Anahtar kelimeler: *Ibicella*, Martyniaceae, yeni kayıt, flora, Türkiye

A new invasive plant species record for Turkey: *Ibicella lutea* (Lindl.) Van Eslt. (Martyniaceae)

Abstract: *Ibicella lutea* (Lindl.) Van Eslt. (Martyniaceae) is reported as a new invasive plant species record for Turkish flora. The description, photography and distribution of the species are given.

Key words: *Ibicella*, Martyniaceae, new record, flora, Turkey

GİRİŞ

Martyniaceae dünyada 5 cins ve 16 türle temsil edilen, Güney Amerika'dan Arjantin'e kadar, nemli ve kuru yerlerde yayılış gösteren bir familyadır. Familya altıda yer alan türlerin tüm kısımları tek ya da çok hücreli tüylerle kaplı olup, bu tüyler indirgenmiş şekerler ihtiva ederler. Oldukça yapışkan bir yapı oluşturan bu salgı tüyler pasif olarak bir böcek kapan rolü üstlenmektedirler. Bu familyaya ait taksonlar hoş olmayan kokular yayan bitkilerdir. Martyniaceae daha önce Pedelliaceae altında yer almasına karşın, tüy yapıları Pedalliaceae'nin müsülaj salgı yapan tüylerinden oldukça farklılık gösterir. Morfolojik olarak oldukça fazla farklılıklar içermeseler de yapılan moleküler çalışmalar sonusunda Martyniaceae ve Pedalliaceae familyalarının Bignoniaceae familyasına ait üyelerden kökenlenen ve kendi içlerinde monofiletik olan iki familya oldukları ortaya konulmuştur (Ihlenfeldt, 2004).

Daha önce Martyniaceae familyasını da kapsayan Pedalliaceae familyası, Türkiye florasında tek cins ve tek tür [*Sesamum indicum* L.] ile bilinmektedir.

Ibicella Van Eselt [= *Martynia lutea* Lindl.] cinsi Bolivya, Brezilya ve Arjantin'de doğal yayılış gösteren 3 tür ile temsil edilmektedir. "Şeytan pençesi" olarak bilinen *Ibicella lutea* (Lindl.) Van Eslt bitkisi kolaylıkla her yere adapte olabilen ve hızla tohumlarından çoğalabilen istilacı bir türdür. Bu ürün agresif yayılıcı özelliği ve kanca şeklindeki meyveleri sebebiyle bilhassa gemi trafiğinin yoğun olduğu Aliğa (İzmir) bölgesine tohumların taşınarak geldiği ve sonra geniş ekolojik toleransından dolayı adapte olup, doğallaştığı düşünülmektedir.

MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmanın materyalini *Ibicella lutea* (Lindl.) Van Eslt. (Martyniaceae) ait örnekler oluşturmaktadır. Temmuz 2014'de İzmir ili ve çevresinde gerçekleştirilen arazi çalışması esnasında Aliğa ilçesi Uzun Hasanlar köyünden toplanan örnekler; Flora of Turkey and the East Aegean Islands (Davis vd., 1988; Davis, 1965-1985), Turkey and the East Aegean Islands (Supplement) (Güner vd., 2000) ve Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler) (Güner vd., 2012)' ne göre teşhis edilmeye çalışılmış, fakat ne familya düzeyinde ne de cins düzeyinde ülkemiz florasına ait olmadığına karar verilmiştir. Yapılan ayrıntılı literatür çalışması sonucunda (Abrams, 1960; Boissier, 1867-1888; Hayek, 1927; Heywood, 1978; Ihlenfeldt, 2004; Komarow, 1934-1960; Tutin vd., 1964-1980; Wunderlin, 1998; Zohary, 1966-1986) bu türün Güney Amerika'ya ait bir tür olduğu belirlenmiştir. Arazi çalışmaları esnasında toplanan örnekler Ege Üniversitesi Herbaryumu (EGE) koleksiyonuna dahil edilmiştir.

SONUÇLAR VE TARTIŞMA

***Ibicella lutea* (Lindl.) Van Eslt [Figure (=Şekil) 1,2].**

Türkçe ismi: “*Şeytan pençesi*”. (Türkiye florası için yeni kayıt olması ve yöresel bir adının elde edilememesi nedeniyle İngilizce adın Türkçe karşılığı *şeytan pençesi* ismi önerilmiştir).

İncelenen materyal/Examined material: **Türkiye B1 İzmir:** Aliağa-Karakuzu Köyü, yol kenarı tahrip edilmiş alanlar, 228 m, 02.07.2014, A.F.Pirhan 2262 (EGE 42045). ibid, 18.07.2014, A.F.Pirhan 2264.

Betim: Tek yıllık, salgılı havlı tüylü, dik ve sağlam gövdeli. Yapraklar karşılıklı yada üst kısımda bazen almaşlı, dairesel, dişli, tabanda derin yarıklı yada kalpsi, 10 ila 20 cm çapında. Çiçeklenme durumu kısa salkım, 15 ila 40 çiçekli; çiçekler sıkı dizilişli. Çanak yapraklar 10 ila 12 mm uzunluğunda. Taç hunimsi ila çansı, kısa tüplü, 2.5 cm kadar; dudak 5 parçalı; dış yüzeyi sarı, salgı tüylü; iç yüzeyi portakal rengi yada koyu sarı, çoğunlukla kırmızı benekli, çıplak. Erkek organların 4' ü verimli, didimus; 5'incisi verimsiz ve çoğunlukla mevcut. Kapsül iki kapaklı ve geriye dönük gagalı, yukarıda gagalı, dikdörtgenimsi ila ters yumurtamsı, 9 ila 12 cm boyunda; eksokarp oldukça sulu; endokarp kirpimsi, kısa yükselici dikencikli; boynuzlar yaklaşık olarak kapsül eninin iki katı uzunluğunda. Tohumlar 6 ila 12 mm uzunluğunda, basık ve buruşuk.

Description: Glandular-pubescent annual with stout spreading stems 35-50 cm long. Leaves opposite or the upper sometimes alternate, suborbicular, 10-20 cm broad, incised or subcordate at base, denticulate. Inflorescence short-racemose, 15-40 flowered and rather dense. Calyx 10-12 mm long. Corolla with a short tube, funnellform-campanulate; limb 5-lobed; yellow and glandular on the outside, glabrous and orange or deep yellow within and often dotted with red, about 2.5 cm long. Fertile stamens 4, didynamous, the rudiment of the fifth stamen often present. Capsule 2-valved, with a curved beak, crested above, oblong-ovoid, about 9-12 cm long; the exocarp rather fleshy, the endocarp conspicuously echinate with short ascending spines; the horns about twice as long as the body. Seeds 6-12 mm long, compressed, wrinkled.

Çiçeklenme: Haziran ila Temmuz.

Flowering: June-July.

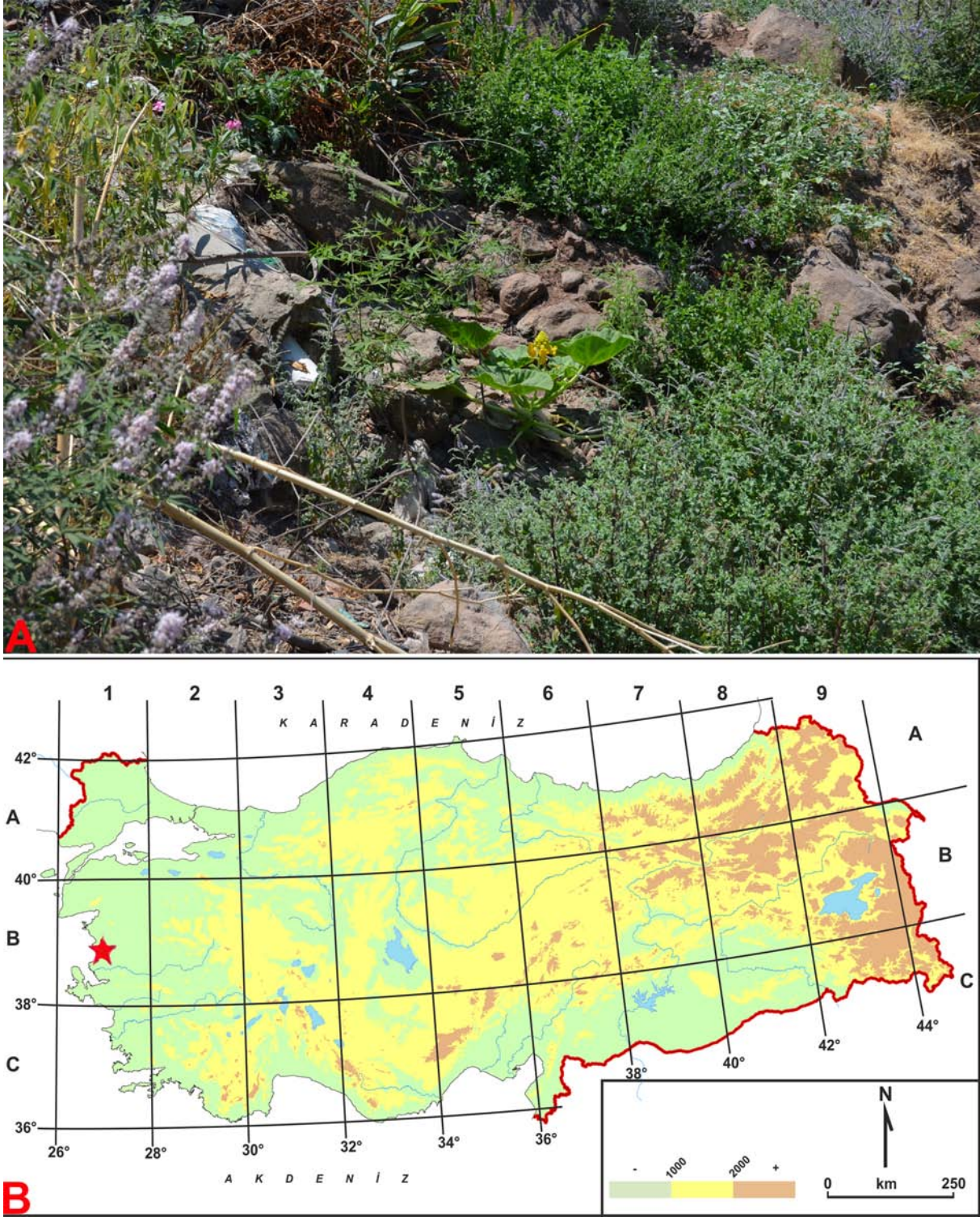
Habitat: Yol kenarları ve harabelik alanlar.

Habit: Road side and ruderal areas.

İstilacı bir tür olan *Ibicella lutea*, Amerika'da birçok bölgede tarım alanlarında yayılışları tespit edilmiştir. Tür, dünyanın birçok ülkesinde yol kenarları ve tarlalarda işgalci bir bitki olarak yayılmıştır (Abrams, 1960; Ihlenfeldt, 2004). Bitki kolay yetişebilen ve yayılıcı bir tür olması sebebiyle ülkemiz florasına bir olasılıkla Aliağa limanına gelen gemilerden taşınarak Karakuzu köyü civarında tahrip olmuş yol kenarlarında doğallaşarak yayılış göstermiştir. Türün oldukça yoğun ve bol mukuslu salgı tüyleri böcekleri ve sinekleri çekmekte ve üzerine yapıştırmakta bu nedenle "karnivor bitki" olarak karıştırılmakla birlikte onları sindirecek enzimlere sahip olmadığından dolayı yarı-karnivor bitki olarak kabul edilmektedir. Salgıladığı pis koku sinek ve benzeri küçük canlıları kendine çekerken, koku ile birlikte müsülajımsı yapışkan ve bu yapışkan sıvıya takılarak ölen canlıların çürüyen cesetleri ise predatör canlıları kendisinden uzaklaştırmak amacı ile kullandığı düşünülmektedir.



Şekil (Figure) 1. *I. lutea*: A- genel görünüşü, B- çiçeklenme eksenini, C- meyvesi.



Şekil (Figure) 1. *I. lutea* : A- habitat ve genel görünüşü, B- Türkiye'deki yaylışı.

TEŞEKKÜR

Arazi çalışmaları esnasında bizlere eşlik eden ve *Ibicella lutea*'nın popülasyonunu ilk olarak fark eden, Amatör Botanikçi Cem Çuhacıoğlu'na gönülden teşekkür ederiz.

KAYNAK LİSTESİ

- Abrams, L. (ed.) (1960). *Martyniaceae. Illustrated flora of The Pacific States* 4: 1-2. Stanford Univ. Press, California.
- Boissier, E. (ed.) (1867-1888). *Flora Orientalis* I-V and Suppl. Geneve.
- Davis, P.H., Mill, R.R., & Tan, K. (edlr.) (1988). *Flora of Turkey and the East Aegean Islands* 10. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Davis, P.H. (ed.) (1965-1985). *Flora of Turkey and the East Aegean Islands* 1-10, Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Gutierrez, R. (2012). *A Phylogenetic Study of the Plant Family Martyniaceae* (Order Lamiales). Arizona State Univ.
- Güner, A., N. Özhatay, T. Ekim & Baser, K. H. C. (edlr.) (2000). *Flora of Turkey and East Aegean Islands* 11, Edinburgh Univ. Press, Edinburgh.
- Güner, A., Aslan, S., Ekim, T., Vural, M. & Babaç, M.T. (edlr.) (2012). *Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler)*. Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi ve Flora Araştırmaları Derneği Yayını, İstanbul.
- Hayek, A. (ed.) (1927). *Prodromus Florea Peninsulae Balcanicae*. Band Dicotyledonae Sympetalae. Dahlem bei Berlin.
- Heywood, V. H. (ed) (1978). *Flowering Plants of the World*. Oxford University Press, Oxford.
- Ihlenfeldt, H.D. (2004): *Martyniaceae* Stapf in Engler & Prantl, *Nat. Pflanzenfam* IV, 3b:265 (198), nom. cons. Şu eserde: Kadereit, J. W. (ed.), *The families and genera of vascular plants Lamiales (except Acanthaceae including Avicenniaceae)* 7: 283–3289. Springer.
- Komarow, V.L. (ed.) (1934-1960). *Flora of The U.S.S.R.* Leningrad & Moscow. (English translation by IPST 1-29, Jerusalem & Israel 1941-1951).
- Tutin, T.G., Heywood, V.H., Burges, N.A., Moore, D.M., Valentine, D.H., Walters, S. & Webb, B.A (1964-1980). *Flora Europaea* 1-5. Cambridge University Press, Cambridge.
- Wunderlin, R. P. (1998). *Guide to the Vascular Plants of Florida* s. 816. University Press of Florida, Gainesville.
- Zohary, M. (ed.) (1966–1986). *Flora Palaestina* 1-4. Academic Press, Jerusalem.

SUMMARY

In this paper, *Ibicella lutea* and its family, Martyniaceae, are first recorded for Flora of Turkey. The family Martyniaceae comprises 5 genus and 16 species, which are distributed from South America to Argentina.

Previously placed in the family Pedaliaceae, the family Martyniaceae has been allied with many other families within the order Lamiales (Gutierrez, 2012). Although the family Pedaliaceae is represented by just 1 genus and 1 taxa (*Sesamum indicum* L.) in Turkey, no member of the family Martyniaceae has been recorded in Turkey to date.

We collected a plant species with different flowers and unpleasant smell at the Aliğa district of İzmir during a field trip.

After detailed literature studies (Abrams, 1960; Boissier, 1867-1888; Gutierrez, 2012; Hayek, 1927; Hevly, 1962; Heywood, 1978; Ihlenfeldt, 2004; Komarow, 1934-1960; Munz, 1959; Thieret, 1977; Tutin et al., 1964-1980; Wunderlin, 1998; Zohary, 1966-1986), we realized that this species is *Ibicella lutea* (Lindl.) Van Eslt, which has not yet been recorded in Turkey. It is an invasive plant species, a member of the family Martyniaceae.